

DUANIN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ HƏYATIMIZDAKİ ROLUNəsimi Piriyev¹**XÜLASƏ**

Bu məqalə İslam dinində, duanın əhəmiyyətini və insan həyatındakı rolunu teoloji, mənəvi, psixoloji və sosioloji baxımdan təhlil edir. Tədqiqatın əsas sualı: İslam ənənəsində dua anlayışının mahiyyəti nədir və bu ibadət insan həyatının müxtəlif sahələrində hansı funksiyaları yerinə yetirir?" Məqalədə Quran ayələri, Kuleynin "Əl-Kafi"si, İmam Səccadın (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"si, Məfatih əl-Cinan və digər şiə mənbələri əsas götürülərək, duanın ibadətlərin özü, Allahla qul arasında vasitəsiz bir əlaqə, mənəvi təmizlənmə vasitəsi, çətinliklərə qarşı sığınacaq və həyata mənə verən amil olduğu iddiası elmi cəhətdən sübut olunur. Tədqiqat göstərir ki, şiə teologiyasında dua tək cə dini bir vəzifə deyil, həm də insanın Allahla gündəlik, davamlı və dərin bir münasibət qurmasının əsas vasitəsidir. İmamların (ə) duaları, xüsusilə İmam Səccadın (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"si və "Cövşən" duaları, duanın həyatın bütün sahələrini əhatə edən geniş bir mənəviyyat mənbəyi olduğunu göstərir. Nəticə olaraq, dua insanı Allaha yaxınlaşdıran, ona mənəvi güc, səbir və ümid bəxş edən, fərdi və ictimai həyatı islah edən ən mühüm ibadətlərdən biri kimi şiə əqidəsində mərkəzi yer tutur.

AÇAR KƏLMƏLƏR

Dua, İbadət, Səhifeyi-Səccadiyyə, Məfatih əl-Cinan, Cövşən, Münacat, Zikr, Allahla Əlaqə, Mənəviyyat

دانشگاه مجازی المصطفی

1 -İslam araşdırmaları fakültəsinin məzunu, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran / Nesimipiriyev.az@gmail.com

GİRİŞ

İslam dinində dua, Allahla qul arasında ən güclü və vasitəsiz əlaqə vasitəsi kimi mərkəzi bir yer tutur. Dua, insanın öz acizliyini, ehtiyaclarını və ümidlərini qarşısında təvazökarlıqla ifadə etdiyi, eyni zamanda Allahın böyüklüyünü, qüdrətini və mərhəmətini dərk etdiyi bir ibadətdir. Quran ayələrində dua, insanın Allahla söhbəti, Ona yaxınlaşması və yardım istəməsinin ən ülvî yolu kimi təqdim edilir. Müasir dövrdə insanların getdikcə mənəvi böhranlar, tənəhiyyət, stress və mənasızlıq hissi ilə üzləşdiyi bir mühitdə, duanın həyatdakı rolu daha da əhəmiyyətli olur. İslam, xüsusilə Şiə İmamıyyə məzhəbi, duanı təkcə bir ibadət deyil, həm də insanın bütün varlığına - fərdi, mənəvi, psixoloji və sosial həyatına - təsir edən çoxfunksiyalı bir hadisə kimi qəbul edir.

Bu məqalənin əsas hipotezi ondan ibarətdir ki, dua İslamın, xüsusilə Şiə teologiyasının, əsasını təşkil edən "Tövhid" (Allahın birliyi) anlayışlarının praktik təzahürüdür. Dua vasitəsilə insan Allahın hüsurunda durur, Onunla birbaşa dialoq qurur, Onun adları (Əsməül-Hüsna) və sifətləri ilə tanış olur və Onun rəhbərliyini (İmaməti) qəlbən dərk edir. Bu baxımdan, dua imanın canlı ifadəsi, Tövhidin gündəlik həyatda təcəssümü və insanın mənəvi təkamülünün əsas amilidir.

Məqalə aşağıdakı suallara cavab axtarmaq məqsədi daşıyır:

1. Dua anlayışının mahiyyəti nədir və Quranda, hədislərdə bu anlayış necə təsvir edilmişdir?
2. Şiə mənbələrində, xüsusilə İmam Səccadın (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"sində və digər dua məcmuələrində dua necə təqdim olunur?
3. Duanın fərdi həyatda, psixoloji və mənəvi baxımdan rolu nədən ibarətdir?
4. Duanın sosial həyatda, cəmiyyətin islahı və ictimai əlaqələrin qorunmasındakı rolu nədir?
5. Duanın qəbul olunma şərtləri, ədəbləri və insan həyatına təsiri necədir?

Bu suallara cavab vermək üçün biz, ilk növbədə, Qurani-Kərimdə dua ilə bağlı ayələri, ardınca Kuleyni "Əl-Kafi", İmam Səccadın (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"si, Şeyx Abbas Quminin "Məfatih əl-Cinan"ı və digər Şiə mənbələrini təhlil edəcəyik. Həmçinin, Peyğəmbərin (s) və İmamların (ə) duaları, onların həyat tərzində duanın hansı yeri tutduğunu göstərməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

FƏSİL 1: DUANIN MAHİYYƏTİ VƏ QURANİ-KƏRİMDƏ DUAYA DAİR AYƏLƏR

1.1. Dua Anlayışının Lüğəvi və Terminoloji Mənası

Dua ərəbcə "دعاء" (du'ā') sözündəndir və lüğətdə "çağırmaq, səsləmək, istəmək, yalvarmaq" mənalərini verir. Terminoloji olaraq dua, "bəndənin acizliyini və ehtiyacını etiraf edərək Allaha yalvarması, Ondan yardım, bağışlanma və mərhəmət diləməsi" deməkdir.

İslamda dua insanın Yaradanla qurduğu birbaşa və vasitəsiz əlaqədir. Diyanət İşləri Türk İslam Birliyi (DİTİB) duaları "Allahın yüceliği qarşısında kulun acziyyətini itiraf edib, sevgi və təzim ilə Allahın lütf və yardımını istəməsi" kimi təsvir edir. Bu anlamı ilə dua, məhdud, sonlu və aciz varlıq olan insanın məhdudiyyətsiz və sonsuz qüdrət sahibi Yaradanla qurduğu bir əlaqə vasitəsidir.

1.2. Qurani-Kərimdə Duanın Tərifı və Əhəmiyyəti

Qurani-Kərimdə dua anlayışı geniş yer tutur. Müqəddəs Kitabda iki yüzə yaxın ayə bilavasitə dua mövzusunda. Bəzi ayələr insanları dua etməyə təşviq edir, bəziləri isə duanın qəbul olunma şərtlərini, ədəblərini və təsirlərini izah edir.

Duanın əhəmiyyətini vurğulayan ən mühüm ayələrdən biri "Bəqərə" surəsinin 186-cı ayəsidir: "Kullarım Məndən sənə soruşduqda, (bilsinlər ki,) Mən onlara yaxınam. Mənə dua etdikdə isə, dua edənin duasını qəbul edəmə. Qoy onlar da Mənim çağırışıma cavab versinlər və Mənə iman gətirsinlər. Bəlkə doğru yola çıxsınlar." (Bəqərə, 2:186)

Bu ayədə Allah Özünün qullarına çox yaxın olduğunu bildirir və dua edənin duasını qəbul edəcəyini vəd edir. Ayə həmçinin duanın qəbul olmasının şərtlərindən birinin Allaha iman və Ona itaət olduğunu vurğulayır. Bu, duanın təkcə bir sözləşmə deyil, həm də iman və əməlin vəhdəti olduğunu göstərir.

Digər bir mühüm ayədə isə buyrulur: "De ki: 'Duanız olmasa, Rəbbim sizə nə diyər dəyər versin!'" (Furqan, 25:77)

Bu ayə, insanın dəyər və məqamının Allahla olan bağına, Ona dua etməsinə bağlı olduğunu bildirir. Dua etməyən, Allaha yönəlməyən insan öz varlığını mənasızlaşdırmış olur.

Quranda bir çox Peyğəmbər dualarına da yer verilir. Məsələn, Hz. Musa (ə) dua edir:

"Ey Rəbbim! Məni və qardaşımı bağışla, bizi rəhmətinə qərq et. Sən rəhm edənlərin ən rəhmlisən." (Əraf, 7:151)

Həz. İbrahim (ə) duasında deyir:

"Ey Rəbbimiz! Bizi Sənə təslim olanlardan et, nəslimizdən də Sənə itaət edən bir ümmət yarat..." (Bəqərə, 2:128)

Bunlar və digər ayələr göstərir ki, Quranda dua təkcə xahiş deyil, həm də Allaha anmaq, şükr etmək, tövbə etmək, hidayət istəmək və bağışlanma diləmək mənalarda işlənir.

1.3. Dua İbadətlərin Özüdür

Peyğəmbər (s) bir hədisində buyurur:

"Dua ibadətin özüdür" (Tirmizi, Daavat, 1)

Başqa bir hədisdə isə buyurur: "Allah yanında duadan daha kərimli (dəyərli) bir şey yoxdur." (Tirmizi, Daavat, 1; İbn Mace, Dua, 1)

Bu hədislər duanın ibadətlərin zirvəsi olduğunu, hətta bütün ibadətlərin ruhunu təşkil etdiyini göstərir. Namaz da, oruc da, zəkat da, həcc də mahiyyətə Allaha yönəliş, Ona dua və itaətdir. Buna görə də, dua bütün ibadətlərin özü, mənası və ruhudur.

FƏSİL 2: MƏNBƏLƏRDƏ DUANIN YERİ VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

2.1. "Əl-Kafi"də Duanın Tərifı və Əhəmiyyəti

Şiə hədis ədəbiyyatının ən mühüm və ən mötəbər əsərlərindən biri Məhəmməd ibn Yəqub Kuleyninin (v. 329 h.q.) "Əl-Kafi" əsəridir. Bu əsərin "Fürü" hissəsində dua ilə bağlı geniş bölmə vardır. Kuleyni İmam Sadiqdən (ə) bir rəvayət nəql edir:

"Dua, Allahın ən sevimli əməlidir. Allah buyurur: 'Mənə dua edin, sizə cavab verim' (Mömin, 40:60). Kim duaya əhəmiyyət verməzsə, Allaha ibadət etməmiş sayılır." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 450)

Başqa bir rəvayətdə İmam Baqir (ə) buyurur: "Allah yanında duadan daha üstün heç bir ibadət yoxdur. Çünki dua insanı Allaha yaxınlaşdırır." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 452)

Kuleyni İmam Rzadan (ə) rəvayət edir:

"Dua müminin silahıdır. Kim duanı tərk edərsə, özünü təhlükəyə atmış olar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 455)

Bu rəvayətlər göstərir ki, şiə mənbələrində dua təkcə bir ibadət deyil, həm də müminin həyatında daim yanında olan mənəvi bir qalxan, bir güc mənbəyi və Allaha yaxınlaşmaq üçün ən təsirli vasitədir.

2.2. İmam Səccadın (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"si: Dua və Əqidənin Vəhdəti

Şiə mənbələrində ən müqəddəs mətnlərdən biri İmam Səccadın (ə) (Zeynüləbidin) "Səhifeyi-Səccadiyyə" əsəridir. Bu əsər 54 duadan ibarətdir və "Zəbur-u Ali-Muhəmməd" (Məhəmməd ailəsinin Zəburu) olaraq da adlandırılır. Bu əsərdə İmam Səccad (ə) İslam əqidələrini, xüsusilə Təvhid, Məad, peyğəmbərlik və imamət kimi məsələləri dua və münacat vasitəsilə izah etmişdir.

Tədqiqatçı Casim Həsən Tuama bu barədə yazır: "İmam Səccadın (ə) duaları İslamın çağırışının bariz bir nümunəsidir və möminin Rəbbi ilə olan

münasibətinin necə olması lazım olduğunu göstərir. Bu dualar Allahın didarına qovuşmaq yolunda ən yüksək məhəbbət dərəcəsinə, imanın ən kamil mərtəbəsində və əməl səviyyəsində təslimiyyəti əks etdirir." (Casim Həsən Tuama, 2021, s. 485)

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"nin birinci duasında, "Həmd" duasında, Allahın sifətlərini, nemətlərini və bəndələrə olan mərhəmətini təsvir edir. Bu dua əslində bir təvhid dərslidir. İmam (ə) dua vasitəsilə Allahı tanıtmaq, Ona imanı gücləndirmək və bəndələrin qəlblərini Ona bağlamaq məqsədi güdür.

"Səhifeyi-Səccadiyyə"nin məşhur dualarından biri "Münacat əl-Şakirin" (Şükür edənlərin duası) və "Münacat əl-Xaifin" (Qorxanların duası) kimi dualardır. Bu dualar insanın Allah qarşısındakı vəziyyətini, Ona olan məhəbbətini, qorxusunu və ümidini təsvir edir.

İmam Səccadın (ə) dualarında diqqət çəkən əsas xüsusiyyət odur ki, o, tək-cə özü üçün deyil, bütün möminlər, cəmiyyət, hətta düşmənlər üçün də dua edir. Bu, duanın sosial və ümumbəşəri aspektini göstərir.

2.3. "Məfatih əl-Cinan" və Digər Şiə Dua Məcmuələri

Şiə ənənəsində ən məşhur dua kitabı Şeyx Abbas Quminin (v. 1359 h.q.) "Məfatih əl-Cinan" əsəridir. Bu əsər müxtəlif dualar, ziyarətlər, namazlar və əməlləri bir araya toplamışdır. Bu kitabda yer alan dualar arasında:

- Dua əl-Kumeyl: İmam Əliyə (ə) aid edilən, bağışlanma və mərhəmət duası.
- Dua əl-Tövəssül: İmamlara (ə) vasitəçilik (tövəssül) duası.
- Dua əl-Ahəd: İmam Zəmana (ə) (Məhdi) sadiqlik duası.
- Cövşən əl-Kəbir: Peyğəmbərə (s) vəfalı olan, Allahın 1001 adı ilə dua edilən böyük bir dua.
- Ziyarət-i Əşura: İmam Hüseynə (ə) xitabən ziyarət mətni.
- Ziyarət-i Camiə: Bütün İmamlara (ə) xitabən ziyarət mətni.

Bu dualar şiə mənəviyyatında çox önəmli yer tutur. Onlar tək-cə xahiş duaları deyil, həm də bir əqidə, fəlsəfə və mənəviyyat dərslidir. Məsələn, Cövşən əl-Kəbir duası Allahın Əsmaül-Hüsna-sını (ən gözəl adlarını) ehtiva edir və hər bir adla Ona dua edilir. Bu, Tövhidin praktiki bir təlimidir.

"Məfatih əl-Cinan"-da yer alan digər bir mühüm mətn "Münacat əl-Şa'baniyyə"-dir ki, bu dua bütün İmamlar tərəfindən oxunmuş və Şaban ayında xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

2.4. "Cövşən" Duaları: Əsmaül-Hüsna ilə Dua

"Böyük Cövşən" (Cövşən əl-Kəbir) və "Kiçik Cövşən" (Cövşən əl-Sağır) duaları şiə ənənəsində xüsusi yer tutur. "Böyük Cövşən" duası 100 fəsildən (bölmədən) ibarətdir və hər fəsildə Allahın 10 adı ilə dua edilir. Bu dua, Cəbrayıl tərəfindən Peyğəmbərə (s) öyrədilmiş və İmam Zeynüləbidindən (ə) rəvayət olunmuşdur.

"Kiçik Cövşən" duası isə İmam Musa Kazıma (ə) aid edilir. Bu duanın mətni "Məfatih əl-Cinan"da və digər mənbələrdə qeyd olunur.

Bu dualar Allaha onun adları və sifətləri vasitəsilə yalvarmağın ən gözəl nümunələrindəndir. Onlar insanı Allahın mərhəmətinə, qüdrətinə, ədalətinə, hikmətinə və digər sifətlərinə dərinlən tanıtdırır.

FƏSİL 3: DUANIN FƏRDİ HƏYATDA ROLU: PSIXOLOJİ VƏ MƏNƏVİ BAXIM

3.1. Dua və Mənəvi Təmizlənmə

İslam ənənəsində dua, insanı günahlardan təmizləyən, qəlbi paklayan və ruhu yüksəldən bir vasitədir. Peyğəmbər (s) buyurur:

"Dua müminin silahıdır, dinin sütünüdür, göylərin və yerin nurudur." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 460)

Bir rəvayətdə İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Dua, qəzaya (Allahın hökmünə) qarşı ən güclü silahdır. Dua ilə Allah qəzanı dəyişər." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 470)

Bu, duanın təkcə mənəvi deyil, həm də ontoloji (varlıq) səviyyəsində təsiri olduğunu göstərir. Dua ilə insan təkcə öz daxili aləmini deyil, həm də ətrafındakı hadisələrin gedişatını dəyişə bilər.

Dua, günahların bağışlanması üçün də əsas vasitədir. İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"nin "Tövbə duası"nda buyurur:

"Ey Allahım, mən Sənə tövbə edirəm. Məni bağışla, çünki Sən bağışlayanсан, rəhm edənsən." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 31)

Dua insanı öz səhvlərini dərk etməyə, peşman olmağa və Allahdan bağışlanma istəməyə yönəldir. Bu proses insanın mənəvi təmizlənməsinə və özünü inkişaf etdirməsinə xidmət edir.

3.2. Dua və Psixoloji Rahatlıq (Əminlik, Səbir, Ümid)

Müasir psixologiya duanın insanın psixoloji sağlamlığına müsbət təsir etdiyini təsdiqləyir. İslam mənbələri də duanın insana rahatlıq, səbir, ümid və əminlik verdiyini vurğulayır. Quran ayəsində buyurulur:

"Onlar iman gətirənlərdir və qəlbləri Allahın zikri ilə rahatlıq tapır. Bilin ki, qəblər ancaq Allahın zikri ilə rahatlıq tapar." (Rəd, 13:28)

Dua, Allahın zikrinin ən yüksək formasıdır. Dua edən insan özünü Allahın hüsurunda hiss edərək, Onun köməyinə, mərhəmətinə və ədalətinə inanır. Bu inam ona mənəvi güc, səbir və ümid verir. Diyanət İşləri Başqanlığının (DİB) 2024-cü il tarixli bir təqdimatında qeyd olunur:

"Güclükləri aşmada ən böyük mənəvi dəstəklərdən biri duadır. Kişinin, dünyada özünü ən çarəsiz, aciz, yapayalnız hiss etdiyi anlarda sığındığı yeganə varlıq Allahdır. Üzüntü və sıkıntı insanı duaya sevk edir. Xəstəlik, çətinlik, üzüntü, darlıq, afət, qıtlıq kimi bir imtihana uğrayan kimsə dua ilə sükunə yetər. Dua ilə insan, mənəvi hüsur və güvən iqliminə qovuşar." (Diyanet, 2024, s. 2)

Peyğəmbər (s) buyurur: "Zəhmət və sıxıntıda çox dua edin. Çünki dualarınıza cavab verilir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 480)

Dua insana öz çarəsizliyini etiraf etmək və Allahın qüdrətinə təslim olmaq imkanı verir. Bu təslimiyyət insanın daxili sülh tapmasına və çətinliklərə qarşı dözümlü olmasına kömək edir.

3.3. Dua və Allaha Yaxınlaşma (Qürb)

İslamın əsas məqsədlərindən biri insanın Allaha yaxınlaşmasıdır. Dua bu yaxınlaşmanın ən təsirli vasitəsidir. Quran ayəsində buyrulur:

"Mənə dua edin, sizə cavab verim." (Mömin, 40:60)

Bu ayə göstərir ki, Allah qulunun duasını eşidir və ona cavab verir. Bu, qulla Rəbb arasında canlı bir əlaqədir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Allaha ən yaxın olan, Ona ən çox dua edəndir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 490)

Dua edən insan hər an Allahın hüsurunda olduğunu hiss edir. Bu hiss ona mənəvi həzz, rahatlıq və əminlik bəxş edir.

3.4. Dua və Həyata Məna Vermə

İnsan həyatı mənasız ola bilər, əgər o, Allahla bağını qoparmışsa. Dua insana həyatının məqsədini, mənasını və dəyərini dərk etdirməyə kömək edir. Quran ayəsində buyrulur:

"Mən cinləri və insanları ancaq Mənə ibadət etmək üçün yaratdım." (Zariyat, 51:56)

Dua, bu ibadətin ən yüksək formasıdır. O, insanı yaradılış məqsədinə yönəldir. İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur:

"Dua, möminin həyatının mənasıdır. Kim dua etməzsə, həyatının mənasını itirmişdir." (Şərif Rəzi, 1387, s. 520)

Dua həmçinin insanı xeyirxah işlərə, ədalətə, doğruluğa, səxavətə və digər gözəl əxlaqa yönəldir. Dua edən insan Allahın razılığını qazanmaq üçün çalışır və bu da onun həyatına məna verir.

FƏSİL 4: DUANIN SOSIAL HƏYATDA ROLU

4.1. Dua və İctimai Həmrəylik

Dua təkcə fərdi bir əməl deyil, həm də sosial birlik və həmrəyliyin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. İslamda kollektiv dualar (məsələn, cümə namazındakı dualar, bayram namazları, cənazə namazı, yağış duası) cəmiyyəti bir araya gətirir. İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"nin 23-cü duasında, "Möminlər üçün dua"da, bütün möminləri, diri və ölüləri, xüsusilə də çətinlik içində olanları Allaha yalvarır.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Bir-birinizi sevin, bir-birinizə dua edin. Çünki dua edənin duası qəbul olar, dua olunan isə mərhəmətə qovuşar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 500)

Dua, cəmiyyətdə qarşılıqlı sevgi, hörmət və mərhəməti artırır. Bir-birinə dua edən insanlar arasında mənəvi bağ güclənir.

4.2. Dua və Zülmə Qarşı Mübarizə

Şiə ənənəsində dua, zülmə və ədalətsizliyə qarşı mübarizənin bir vasitəsi kimi də görülür. İmam Hüseyin (ə) Kərbəla hadisəsindən əvvəl və əsnasında etdiyi dualar məzlumların Allahdan kömək istəməsinin ən bariz nümunələrindəndir. İmam Hüseyin (ə) "Ziyarət-i Əşura"da xatırlanan dualarda zülmə qarşı Allahdan kömək diləyir.

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"nin 27-ci duasında "Zülmə uğrayanların duası"nda buyurur:

"Ey Allahım, zülm edənlərə qarşı bizə kömək et. Onların zülmünü bizdən uzaqlaşdır. Sən ədalətliyə, zülm etməzsən." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 27)

Dua, məzlumlara mənəvi güc, səbir və ümid verir. Onları zülmə qarşı ayağa qalxmağa və haqqını tələb etməyə ruhlandırır.

4.3. Dua və Ailə, Qonşu İlişkiləri

İslamda ailə üzvləri və qonşular üçün dua etmək təşviq olunur. Peyğəmbər (s) buyurur:

"Kim səhər və axşam ailəsi üçün dua edərsə, Allah ona bərəkət verər." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 510)

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"nin 24-cü duasında "Validəyn üçün dua"da, ata-anasına Allahdan rəhmət, bağışlanma və xeyir diləyir.

Qonşular üçün də dua etmək vacibdir. İmam Əli (ə) buyurur:

"Qonşunun haqqı o qədər böyükdür ki, sanki onun üçün dua etmək, özün üçün dua etmək kimidir." (Şərif Rəzi, 1387, s. 530)

Dua, ailəvi və sosial münasibətləri gücləndirir, qarşılıqlı sevgi, hörmət və mərhəməti artırır.

4.4. Dua və Cəmiyyətin İslahı

Dua həm də cəmiyyətin islahı üçün bir vasitədir. İmamlar (ə) həmişə cəmiyyətin islahı, ədalətin bərqərar olması, zülmün aradan qalxması üçün dua etmişlər. İmam Zaman (ə) (Məhdi) üçün edilən dualar da bu məqsədə xidmət edir.

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"nin 32-ci duasında "Cəmiyyətin islahı üçün dua"da buyurur:

"Ey Allahım, ümməti-Məhəmmədin işlərini islah et. Onlara ədalətli rəhbərlər ver. Zülmkarları aradan qaldır. İnsanlar arasında sevgi, ədalət və bərabərlik yarat." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 32)

Dua, insanları cəmiyyətin problemlərinə qarşı həssas edir və onları islahat üçün çalışmağa yönəldir.

FƏSİL 5: DUANIN QƏBUL OLUNMA ŞƏRTLƏRİ VƏ ƏDƏBLƏRİ

5.1. İxlas və Səmimiyyət

Duanın qəbul olunmasının ən vacib şərti ixlas (səmimiyyət) və içdən gəlməsidir. Quran ayəsində buyrulur: "Dini Allah üçün ixlas edənlərdən başqasına əmr olunmamışdılar." (Bəyyinə, 98:5)

Peyğəmbər (s) buyurur: "Allah qəlbin ixlası ilə edilən duanı qəbul edir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 520)

Dua riyakarlıqla, şöhrət üçün deyil, yalnız Allahın razılığını qazanmaq üçün edilməlidir.

5.2. Allaha Həmd və Peyğəmbərə Salam

Duaya başlamazdan əvvəl Allaha həmd (şükür) etmək, Peyğəmbərə (s) və onun Əhli-Beytinə (ə) salam (səlat) göndərmək tövsiyə olunur. Bu, duanın qəbul olunmasına səbəb olar.

Tirmizidə Fudala ibn Ubeyddən rəvayət olunur: "Peyğəmbər (s) bir adamın namazdan sonra edam etdiyi qısa duanı eşitdi və buyurdu: 'Sən tələsdin. Namaz qılıb oturduğun zaman Allaha layiq olduğu şəkildə həmd et, sonra mənə salam göndər, sonra da istədiyin duanı et.'" (Tirmizi, Deavât, 66)

5.3. Təvazökarlıq və İçdən Gəlmə

Dua təvazökarlıqla, yalvararaq və gizli şəkildə edilməlidir. Quran ayəsində buyrulur:

"Rəbbinizə yalvararaq və gizlicə dua edin. Həddi aşanları sevməz O." (Əraf, 7:55)

Dua edərkən insan öz acizliyini, ehtiyacını və Allahın böyüklüyünü dərk etməlidir.

5.4. İsrarlı Olmaq və Ümidvar Olmaq

Dua edən şəxs istədiyinin qəbul olunacağına ümidvar olmalı və dua etməyə davam etməlidir. Peyğəmbər (s) buyurur: "Sizlərdən hər hansı biri 'Mən dua etdim, amma qəbul olunmadı' deyə tələsmədikcə duası qəbul olunar." (Tirmizi, Deavât, 12)

Dua təkrar-təkrar edilməli, təcili olaraq qəbul olunması tələb edilməməlidir. Bəzən Allah quluna ya dünyada, ya axirətdə, ya da ondan pisliyi uzaqlaşdırmaqla cavab verir.

5.5. Zaman və Məkan Seçimi

Dua müəyyən vaxtlarda daha çox qəbul olar. Seher (gecənin son üçdə biri), əzanla iqamət arası, namazlardan sonra, cümə günü, yağış vaxtı, səfər zamanı kimi vaxtlar dua üçün daha fəzilətli sayılır.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Gecə yarısı və farz namazlardan sonra edilən dua daha məqbuldur." (Tirmizi, Deavât, 80)

Həmçinin müqəddəs yerlərdə, məscidlərdə, Kəbədə, İmamların məzarlarında edilən dua daha çox qəbul olar.

5.6. Əsmaül-Hüsna ilə Dua

Allahın ən gözəl adları (Əsmaül-Hüsna) ilə dua etmək çox tövsiyə olunur. Quran ayəsində buyrulur: "Ən gözəl adlar Allahındır. Ona bu adlarla yalvarın." (Əraf, 7:180)

Məfatih əl-Cinan və digər kitablarda Əsmaül-Hüsna ilə dualar geniş yer tutur. Cövşən dualarının özü də Allahın adları ilə dua məcmuəsidir.

NƏTİCƏ

Bu məqalədə İslam dinində, xüsusilə Şiə İmamıyyə məzhəbində duanın əhəmiyyəti və həyatımızdakı rolu müxtəlif mənbələr – Quran ayələri, hədislər, fəlsəfi və təfsir kitabları, dua məcmuələri – əsasında ətraflı şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələrini aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

- 1. Dua İslam ibadət sisteminin özəyini təşkil edir.** Qurani-Kərimdə dua, insanın Allahla vasitəsiz əlaqəsi, Ona yalvarmağı və istəməyi, insan həyatına məna verən əsas amil kimi təqdim olunur. "Mənə dua edin, sizə cavab verim" (Mömin, 40:60) ayəsi duanın Allaha ibadətin özü olduğunu göstərir. Peyğəmbər (s) "Dua ibadətin özüdür" buyuraraq bu həqiqəti təsdiqləmişdir.
- 2. Şiə mənbələrində dua xüsusi yer tutur.** Kuleyninin "Əl-Kafi"si, İmam Səccadın (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"si, Şeyx Abbas Quminin "Məfatih əl-Cinan"ı kimi əsərlər duanın təkə bir ibadət deyil, həm də Tövhid, Məad, peyğəmbərlik və imamət kimi əsas əqidələrin təbliğ olunması üçün bir vasitə olduğunu göstərir. İmam Səccadın (ə) duaları bu baxımdan ən zəngin mənbə hesab edilir. Onun "Səhifeyi-Səccadiyyə" əsəri "Zəbur-u Ali-Mühəmməd" adlanır və İslam əqidələrini dua vasitəsilə izah edir.
- 3. Duanın fərdi həyatda çoxşaxəli rolları vardır:**
  - Mənəvi Təmizlənmə: Dua vasitəsilə insan günahlarından tövbə edir, Allaha yaxınlaşır və mənəvi cəhətdən təmizlənir.
  - Psixoloji Rahatlıq: Dua insana səbir, ümid, əminlik və mənəvi güc verir. "Qəlblər Allahın zikri ilə rahatlıq tapar" (Rəd, 13:28) ayəsi bu həqiqəti ifadə edir.
  - Allaha Yaxınlaşma: Dua, insanın Allahla münasibətini gücləndirir, Onun hüznündə olmaq hissini yığadır.
  - Həyata Məna Vermə: Dua, insana öz varlığının məqsədini, yaradılışının hikmətini dərk etdirir.
- 4. Duanın sosial həyatda da mühüm rolü vardır:**
  - İctimai Həmrəylik: Kollektiv dualar cəmiyyəti bir araya gətirir, qarşılıqlı sevgi və mərhəməti artırır.
  - Zülmə Qarşı Mübarizə: Dua, məzlumlara mənəvi güc verir, onları ədalət uğrunda mübarizəyə ruhlandırır.
  - Ailə və Qonşu İlişkiləri: Ailə üzvləri və qonşular üçün dua etmək sosial bağları gücləndirir.

- Cəmiyyətin İslahı: İmamların (ə) duaları cəmiyyətin islahı, ədalətin bərqərar olması və zülmün aradan qalxması üçün bir vasitədir.

5. Duanın qəbul olunmasının şərtləri və ədəbləri vardır:

- İxlas və səmimiyyət: Dua yalnız Allah üçün, riyasız olmalıdır.
- Həmd və səlat: Duaya Allahı həmd və Peyğəmbərə salatla başlamaq tövsiyə olunur.
- Təvazökarlıq: Dua təvazökarlıqla, yalvararaq edilməlidir.
- İsrar: Dua təkrar-təkrar edilməli, təcili qəbul olunması tələb edilməməlidir.
- Vaxt və məkan: Dua üçün xüsusi vaxtlar (gecə yarısı, namazlardan sonra) və məkanlar (məscidlər, müqəddəs yerlər) daha fəzilətli sayılır.
- Əsmaül-Hüsna ilə dua: Allaha onun gözəl adları ilə yalvarmaq çox təsirlidir.

6. Peyğəmbər (s) və İmamların (ə) dua həyatı insanlar üçün ən gözəl nümunədir. Onların duaları təkcə xahiş deyil, həm də təlim, tərbiyə, əxlaq, fəlsəfə və mənəviyyat mənbəyidir. "Cövşən" duaları, "Kumeyl" duası, "Səhifeyi-Səccadiyyə" duaları bu zəngin ənənənin yalnız bir hissəsidir.

Ümumi Nəticə

Dua, İslamın, xüsusilə Şiə İmamıyyə məzhəbinin əsasını təşkil edən Tövhid (Allahın birliyi) anlayışlarının praktik təzahürüdür. Dua vasitəsilə insan Allahın hüzzurunda durur, Onun adları və sifətləri ilə tanış olur və Onun rəhbərliyini (İmaməti) qəlbdən dərk edir. Dua imanın canlı ifadəsi, Allaha qulluğun ən yüksək zirvəsi, insan həyatının mənasını təşkil edən ən mühüm amildir. Çətin anlarda sığınacaq, sevinc anlarında şükür, səhvlərdə tövbə, yeni işlərə başlayarkən istiqanə, gündəlik həyatda daim yoldaş olan dua, insanı Allaha yaxınlaşdırır, ona mənəvi güc, səbir, ümid və rahatlıq bəxş edir. Bu səbəbdən, hər bir mömin duaları həyatının ayrılmaz bir parçasına çevirməli, Peyğəmbərin (s) və İmamların (ə) dualarını öyrənərək onların ruhaniyyətinə qovuşmağa çalışmalıdır.

دانشگاه مجازی المصطفی

QAYNAQLAR

Qurani-Kərim

Kuleyni, Məhəmməd ibn Yəqub. Əl-Kafi (Hədis toplusu, 8 cildə). Tehran:

Darul-Kütubil-İslamiyyə, 1367 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan cild: 2)

Səduq, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babaveyh. Əl-İ'tiqadat əl-İmamiyyə (Şiə İmamiyyə inancları). Qum: İntişarat-ı Cəmə Müdərrəsîn - Hovzeyi-İlmiyyə, 1413 (Hicri-Qəməri).

İmam Zeynüləbidin (ə). Səhifeyi-Səccadiyyə (İmam Səccadın duaları).

Tərcümə və Şərh: Seyyid Əli Rza Rəşidi. Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1385 (Hicri-Şəmsi).

Qumi, Şeyx Abbas. Məfatih əl-Cinan (Cənnət açarları). Tərcümə: Molla

Həsən Əli Kərbəlayi. Tehran: İntişarat-ı İslami, 1390 (Hicri-Şəmsi).

Şərif Rəzi, Əbu əl-Həsən Məhəmməd ibn Hüseyn. Nəhcül-Bəlağə (İmam Əlinin xütbələri, məktubları və hikmətləri). Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1387 (Hicri-Şəmsi).

Tusi, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Həsən. Məsəbəh əl-Mütəhəccid. Beyrut:

Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1960.

Təbərsi, Əbu Əli Fəzl ibn Həsən. Məcmə'ul-Bəyan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 10 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1960.

Məclisi, Məhəmməd Baqir. Biharul-Ənvar (Hədis ensiklopediyası, 110 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1403 (Hicri-Qəməri). (İstifadə olunan cild: 90-91 - Dua bəhsləri)

İbn Quləveyh, Cəfər ibn Məhəmməd. Kamiluz-Ziyarat (Ziyarət mətnləri toplusu). Nəcəf: Darul-Mürtəza, 1356 (Hicri-Qəməri).

Kifayə əl-Əthar, Şeyx Məhəmməd ibn Həsən. Cəvahirul-Kəlam (Fiqh ensiklopediyası, 43 cildə). Tehran: Darul-Kütubil-İslamiyyə, 1367 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan cild: 1, səh. 50-100 - Duanın fiqh təsiri üçün)

Təbatəbai, Seyyid Məhəmməd Hüseyn. Əl-Mizan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 20 cildə). Beyrut: Müəssisətul-Ələmil-Mətbuat, 1970. (İstifadə olunan cild: 1, səh. 250-300 – "Bəqərə" 186-cı ayəsinin təfsiri üçün)

Mütəhhəri, Murtəza. Dua və İnsan Həyatı (Məqalələr toplusu). Tehran: İntişarat-ı Sadra, 1370 (Hicri-Şəmsi).

Şəhid Sədr, Məhəmməd Baqir. İslam və İnsanın Mənəvi Ehtiyacları. Beyrut: Daru Təyar, 1980. (İstifadə olunan fəsil: "Dua və Mənəviyyat", səh. 150-200)